

Kätkeytyvä hyvinvointivaltio

MATTI VIRTANEN

YP:n viime numerossa (1/06) Susanna Rahkonen ja hänen kanssaan numeron pääkirjoitus kysyivät, miksi Suomessa on muihin Pohjoismaihin verrattuna selvästi matalampi julkisen sektorin työllisyysosuus ja miksei sitä haluta kasvattaa, vaikka maassa on korkea työttömyysaste.

Tässä YP:n numerossa kirjoittavan Raija Julkusen mukaan syy on siinä, että Suomi näyttää valinneen kokonaan toisen suunnan kuin muut Pohjoismaat – suunnan kohti kätkeytyä hyvinvointivaltiota.

1970- ja 1980-luvulla Suomi lähestyi julkisissa palveluissa ja julkisessa työssä muita Pohjoismaita. Jo tuolloin tämä herätti voimakasta vastarintaa. Vuonna 1989 Uskali Mäki ja Juhana Vartiainen kuvasivat, miten talouspoliittisessa retoriikassa esiintyi näkemystä, jonka mukaan ”julkinen sektori muistuttaa syöpäkasvainta, jolla on iljettävä taipumus paisua ja kuolettaa koko talouden dynaaminen elinvoima”. 1990-luvun alun laman myötä tämä näkemys yleistyi valtamediassa ja muuntui eliitin ytimen yksimielisesti jakamaksi totuudeksi, kuten Anu Kantolan väitöskirja (2002) osoitti.

Niinpä Suomen nykyinen talous- ja työllisyyspoliittinen linja nojaa verotuksen kevenämiseen, julkisen sektorin (julkisten menojen ja julkisen työllisyyden) kurissa pitämiseen ja yksityisen sektorin työn edistämiseen. Linja on kirjattu esimerkiksi Sailaksen työllisyystyöryhmän loppuraporttiin (2003). Yleistä linjaa on tuettu lukuisilla käytännön toimilla, jotka tähtäävät julkisen sektorin roolin muuttamiseen tuottajasta tukijaksi ja tilaajaksi.

Raija Julkunen nimittää tätä mallia Neil Gilbertiin viitaten piileväksi tai kätkeytyksi hyvinvointivaltioksi (hidden welfare state); mallin selkein soveltaja on USA. Kätkeyty malli on sellainen, jossa ”valtio siirtyy suorista menoista kohti epäsuoria menoja, palvelun tuottamisen sijasta jakamaan mieluummin verotukia ja seteleitä, subventoimaan pikemmin yksityistä toimintaa kuin tuottamaan sitä itse”.

Julkunen listaa suuren joukon käytännön toimia, joilla tähän suuntaan on edetty: ulkoistaminen, kilpailuttaminen, tilaaja–tuottaja-malli, kotitalousvähenys ja palveluseteli, kotona tehtävä hoitotyö, matalapalkkatuki, valtion henkilöstön vähentämisspätös.

Ehkä puhuttelevin Julkusen esimerkeistä on matalapalkkatuki. Tukityöllistämisen painopistettä on nopeassa tahdissa siirretty pois julkiselta sektorilta. 1990-luvun puolivälissä yritysten ja järjestöjen osuus tukityöllistetyistä oli kuudesosa, nyt noin puolet. Hätkähdyttävää on näin luotujen uusien matalapalkkaisten töiden yksittäishinta: 60 000 euroa vuodessa. Kuten Julkunen huomauttaa, samalla hinnalla julkiselle sektorille voisi palkata puolitoista sairaanhoitajaa. Vastenmielisyyys julkisia töitä kohtaan tulee valtiolle todella kalliiksi.

Kari Raivio kuvaa myös tässä YP:n numerossa nykyhallituksen hallitusohjelmaan kuulumattoman, mutta sen kiireellisenä ajaman kuntien palvelurakenne- eli Paras-hankkeen taustaa ja tavoitteita. Sen yhtenä keskeisenä pyrkimyksenä näyttäisivät olevan tilaaja–tuottaja-mallin läpimurto ja pään avaaminen kuntien tuottamien hyvinvointipalvelujen laajamittaiselle yksityistämiselle.

On kaksi mahdollisuutta. Jos hyvinvointipalveluiden julkinen tuottaminen on viimeinen "sosialistinen", siis talouden dynaamisuutta lamauttava ja tehottomuuteen tuomittu jäännös, julkisen sektorin vetäytyminen tuottajasta tilaajaksi on vääjäämätön ja ainoa edistysellinen suunta. Jos näin on, Suomi on edelläkävijä ja muut Pohjoismaat ovat vajoa-massa näivetystautiin.

Jos taas on niin, että hyvinvointipalvelujen tuottamisen logiikka eroaa ratkaisevasti tarvarantuotannon teollisesta logiikasta ja että juuri siksi niiden julkinen organisointi on järkevin tapa tuottaa niitä, silloin pyrkimys kohti kätkeytyä hyvinvointivaltiota näyttäytyy 1990-luvun alun laman vauhdittamalta harharetkeltä, jonne Suomi muista Pohjoismaista poiketen on eksynyt.

Jälkimmäisen vaihtoehdon hengessä Raija Julkunen kysyy kirjoituksensa lopuksi näin:

"Olisiko niin, että jos meillä olisi laajempi julkinen työllisyys ja tämän myötä pienempi työttömyys- ja syrjäytymisongelma, niin suomalaisen sosiaalipolitiikan ei tarvitsisi askaroida loputtomasti köyhyyden, vähimmäisetuuksien, toimeentulotuen, sen sanktioiden ja etuoikeutetun tulon, työmarkkinatuen, työmarkkinatuen vastikkeiden, kannustinten, loukkujen, aktivoinnin ja sosiaalisen kuntoutuksen kanssa? Ja olisiko niin, että jos julkista työtä ei itsepintaisesti haluttaisi ulkoistaa ja kilpailuttaa, ei tarvitsisi siirtää kasvavasti resursseja puuhaamaan hankintalakien, kilpailutuksen, markkinaoikeuden, tarjouskilpailujen ehtojen, tarjousten vertailun ja valitsemisen, yksityisten tuottajien monitoroinnin ja auditoinnin kanssa eikä kasvaviin transaktio- ja uudelleenjärjestelykustannuksiin?"

Tällä hetkellä Suomen ydineliitin poliittinen linja, puoluekannasta riippumatta, tuntuu rikkumattoman yksimieliseltä ja suunta kohti kätkeytyä hyvinvointivaltiota vääjäämättömältä. Monien tutkimusten, tuoreimpana Suomalaisten hyvinvointi 2006 -kirjan (Stakes 2006) tietojen valossa kansalaisten selkeä valtaenemmistö kannattaa nimenomaan julkisesti organisoituja hyvinvointipalveluja. Suomessa on kuitenkin totuttu siihen, että eliitti vie ja kansa vikisee, kuten Evan johtaja Risto E. J. Penttilä tuoreessa kirjassaan (Historian roolipeli, Otava 2006) tyytyväisenä toteaa. Siksi on syytä ounastella, että käydään ensi kevään eduskuntavaalien taistelu millaisin tunnuksin tahansa ja valitaan maalle millainen hallitus tahansa, nykyinen julkisen sektorin häivyttämiseen johtava linja tulee jatkumaan.

Silti on mahdollista, että 1990-luvulla ydineliitin sisälle syntynyt rikkumaton yksimielisyys olisi rakoilemassa, sillä eliitin johtohenkilöt ovat viime vuosina nopeaan tahtiin vaihtuneet ja paineet sen sisällä kasvavat. Tällaisen rakoilemisen oireita havaitsee murheeseen myös Risto E. J. Penttilä kirjassaan. Vakavan käymistilan merkkejä ei kuitenkaan ainakaan vielä ole havaittavissa, joten epätodennäköistä on, että mitään olennaista suunnan muutosta eliitin sisällä ehtisi vuoden aikana tapahtua. Mutta eihän sitä koskaan etukäteen tiedä.